

การไตร่ตรองก่อนเผยแพร่สารทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์:
การประยุกต์หลักธรรมเพื่อการสื่อสารอย่างรับผิดชอบของพลเมือง*
REFLECTION BEFORE PUBLISHING POLITICAL MESSAGES ON SOCIAL MEDIA:
APPLYING PRINCIPLES FOR RESPONSIBLE CITIZEN COMMUNICATION

พระครูสมุทรวิชานันท์ (ธัญชัย อรินชัย)¹,
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวัฒน์ (วัดตะสิริชัย)²,
พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม)³

Phrakhrusamutwachiranuwat (Thananchai Arinjayo)¹,
Phrakhrusangkharak Atiwat Atiwattano (Wattasirichai)²,
Phrasamu Kampol Kittiko (Boonniyom)³

¹วัดเพชรสมุทรวรวิหาร สมุทรสงคราม,

²วัดตะโหนดราย สมุทรสงคราม,

³วัดอินทาราม สมุทรสงคราม

¹Wat Phet Samut Worawihan, Samut Songkhram,

²Wat Tanoodray, Samut Songkhram,

³Wat Intharam, Samut Songkhram,

Corresponding Author E-mail: atiwat9953@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์กระบวนการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ โดยบูรณาการแนวคิดทางรัฐศาสตร์ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเสนอกรอบการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบต่อบริบทสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทของโซเชียลมีเดียในฐานะพื้นที่ทางการเมืองที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง รวมถึงวิเคราะห์ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน การสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ และวาทกรรมสร้างความขัดแย้ง โดยใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเสนอกรอบคิดในการกำกับการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า การเมืองบนโซเชียลมีเดียเปิดโอกาสให้พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการบิดเบือนการรับรู้และการขยายอารมณ์ทางการเมือง บทความเสนอให้นำหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา มาบูรณาการ

*Received January 7, 2026; Revised January 29, 2026; Accepted February 5, 2026

เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติในการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมือง โดยสติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสาร สัมผัสญาณช่วยให้ตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่นและสังคม และสัมมาวาจาช่วยกำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์และเคารพความเห็นต่าง ทั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองไม่ใช่เพียงความรับผิดชอบเชิงปัจเจก หากแต่เป็นกระบวนการฝึกฝนภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งมีความสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองและการธำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: การเมืองบนโซเชียลมีเดีย; การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมือง; การสื่อสารทางการเมือง; พลเมืองดิจิทัล; หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to explain and analyze the process of citizens' deliberation prior to the dissemination of political messages on social media by integrating political science perspectives with Buddhist principles. The objective is to propose a framework for responsible political communication within the context of contemporary democratic society. The article examines the role of social media as a political space that shapes citizens' perceptions, decision-making, and political expression, and analyzes key problems of political communication arising from fake news, misinformation, emotionally driven communication, and conflict-generating discourses. The study employs conceptual analysis and synthesis, combining political theory with Buddhist teachings in order to develop a normative framework for regulating political communication in the digital public sphere. The findings indicate that while politics on social media expands opportunities for political participation, it simultaneously creates conditions that facilitate distorted perceptions and the amplification of political emotions. The article proposes the integration of mindfulness (*sati*), clear awareness (*sampajañña*), and right speech (*sammā-vācā*) as an ethical and practical framework for citizens' deliberation before disseminating political messages. Mindfulness enables individuals to recognize emotional impulses and the persuasive power of political content; clear awareness fosters consideration of the social

consequences of communication; and right speech guides modes of political expression toward constructive dialogue and respect for differences. The article further argues that deliberation prior to disseminating political messages should not be viewed merely as an individual moral responsibility, but as an ongoing process of cultivation operating under the structural constraints of digital platforms. Such a process is essential for enhancing the quality of political communication and sustaining democratic values in the digital age.

Keywords: Social Media Politics; Deliberation Before Disseminating Political Messages; Political Communication; Digital Citizenship; Buddhist Principles

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย การสื่อสารทางการเมืองใน สื่อสังคมออนไลน์ ได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง โดยพลเมืองมีได้อยู่ในสถานะผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิต ผู้เผยแพร่ และผู้ขยายความหมายของสารทางการเมือง การเผยแพร่เนื้อหา การแสดงความคิดเห็น และการใช้ถ้อยคำในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการกระทำที่มีนัยทางการเมือง และส่งผลกระทบต่อบรรยากาศของพื้นที่สาธารณะโดยรวม ปัจจุบัน สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างทางการเมือง โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ที่เอื้อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การเมืองมิได้จำกัดอยู่เพียงในสถาบันหรือพื้นที่ทางกายภาพอีกต่อไป หากแต่ขยายตัวเข้าสู่บริบทดิจิทัลที่มีความรวดเร็ว เชื่อมโยงผู้คนจำนวนมาก และมีศักยภาพในการกำหนดวาระและความหมายทางการเมืองอย่างเข้มข้น (พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ปมุตโต, 2568)

การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์มิได้ก่อให้เกิดผลเชิงบวกเพียงด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเท่านั้น หากแต่นำมาซึ่งปัญหาเชิงโครงสร้างของการสื่อสารในหลายมิติ โดยเฉพาะการแพร่กระจายของข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และการนำเสนอเนื้อหาที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์มากกว่าการอธิบายข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การรับรู้ทางการเมืองของประชาชนมีแนวโน้มคลาดเคลื่อน และการตัดสินใจทางการเมืองมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ ความกลัว หรือความฝักใฝ่ มากกว่าการพิจารณาเชิงเหตุผลอย่างรอบด้าน สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์มิได้เป็นเพียงช่องทางสื่อสาร หากแต่เป็นพื้นที่ที่อารมณ์ทางการเมืองถูกผลิต

ขยาย และส่งต่ออย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิดและความตึงเครียดในสังคมประชาธิปไตย (ธารงเกียรติ อุทัยสา และคณะ, 2566) ในเงื่อนไขแบบนี้ โซเชียลมีเดียจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือสื่อสารธรรมดา แต่เป็นพื้นที่ที่ท่ามกลางการเมืองถูกผลิตถูกขยาย และถูกส่งต่อไปอย่างรวดเร็ว การแสดงออกของพลเมืองในโลกออนไลน์มักจะเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางการเมืองและความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิดและความตึงเครียดในสังคม การสื่อสารทางการเมืองที่ขาดการไตร่ตรองและความรับผิดชอบจึงมีศักยภาพที่จะบั่นทอนบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่างในระบบประชาธิปไตย

ในบริบทดังกล่าว พลเมืองในยุคดิจิทัลจึงต้องเผชิญกับความท้าทายในการใช้เสรีภาพในการสื่อสารควบคู่กับความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะ การเผยแพร่สารทางการเมืองโดยปราศจากการไตร่ตรองอย่างรอบคอบอาจนำไปสู่การขยายความขัดแย้ง การลดทอนความไว้วางใจ และการบ่อนทำลายบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่าง ในขณะที่การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณย่อมเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างสรรค์และเคารพศักดิ์ศรีของผู้อื่น (พระปิฎกกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพิโล, 2568) ประเด็นดังกล่าวได้รับการนำเสนออย่างแพร่หลายในลักษณะบทความออนไลน์หรือข้อคิดเห็นเชิงสังคมมาอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามงานเขียนจำนวนมากยังขาดกรอบการอธิบายเชิงทฤษฎีที่เชื่อมโยงการสื่อสารทางการเมืองเข้ากับมิติด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อพลเมืองในเชิงระบบ

จากบริบทและปัญหาที่กล่าวมา การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองมิใช่เพียงทักษะด้านการรู้เท่าทันสื่อ หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการกำกับอารมณ์ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะ โดยบูรณาการแนวคิดทางรัฐศาสตร์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา บทความนี้มีส่วนช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางวิชาการด้วยการนำเสนอกรอบคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายการสื่อสารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะกระบวนการที่เชื่อมโยงเสรีภาพ ความรับผิดชอบต่อ และคุณภาพของระบบประชาธิปไตยร่วมสมัย

การเมืองบนโซเชียลมีเดียกับพฤติกรรมการรับรู้ของพลเมือง

ในบริบทของสังคมร่วมสมัย โซเชียลมีเดียได้เข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งต่อกระบวนการรับรู้ทางการเมืองของพลเมือง โดยทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งข้อมูลสาธารณะใหม่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบอำนาจรัฐ ระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งการเคลื่อนไหว และสร้างวัฒนธรรมพลเมืองดิจิทัลที่เข้มแข็ง (พระครูสังฆรักษ์ชัยศิริ ปมุตโต, 2568) ภายใต้บริบทดังกล่าว การรับรู้ทางการเมือง

ของประชาชนในปัจจุบันจึงมิได้เกิดจากการรับข่าวสารผ่านสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมเพียงด้านเดียว หากแต่เป็นผลจากการเสพข้อมูลที่มีความหลากหลาย รวดเร็วและเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลด้วยตนเอง

การสื่อสารทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียส่งผลโดยตรงต่อความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของประชาชนต่อระบบการเมืองและนโยบายสาธารณะ เนื่องจากเป็นช่องทางที่เข้าถึงง่าย มีความรวดเร็ว และสามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในวงกว้าง การรับรู้ทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวจึงมีความเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเมือง การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ การสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพผ่านโซเชียลมีเดียสามารถช่วยสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจต่อระบบการเมืองได้ ขณะเดียวกัน หากขาดการกำกับหรือขาดความรับผิดชอบ ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม (ปาริชาติ ชุมพงศ์ และธีรยุทธ ชะนิล, 2568) ในอีกด้านหนึ่ง พื้นที่โซเชียลมีเดียยังเปิดช่องให้ข้อมูลทางการเมืองถูกนำเสนอในลักษณะที่ตัดทอนบริบท หรือนั่นการกระตุ้นอารมณ์มากกว่าการให้ข้อมูลอย่างรอบด้าน เช่น การเผยแพร่คลิปหรือข้อความสั้นที่ขาดคำอธิบายครบถ้วน ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อน และส่งผลต่อท่าทีทางการเมืองของประชาชนโดยไม่รู้ตัว ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ พลเมืองในยุคดิจิทัลจึงมิได้อยู่ในสถานะผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว แต่มีบทบาทร่วมในการสร้างและขยายความหมายของประเด็นทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ การแชร์ข้อมูลโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบอาจทำให้การถกเถียงทางการเมืองเบี่ยงเบนไปจากข้อเท็จจริง ขณะเดียวกัน การใช้โซเชียลมีเดียอย่างมีวิจารณญาณ การตั้งคำถามต่อแหล่งที่มา และการเปิดพื้นที่สนทนาที่เคารพความแตกต่าง ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม

การเผยแพร่ข่าวสารและคลิปเหตุการณ์ทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดีย มักถูกตัดตอนจากบริบทเดิมและถูกส่งต่ออย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การรับรู้ของประชาชนมุ่งเน้นไปที่อารมณ์และความรู้สึกมากกว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงโดยรอบ และทำให้พลเมืองจำนวนไม่น้อยรับรู้ข้อมูลโดยอาศัยความรู้สึก ความเชื่อเดิม หรือกระแสสังคม มากกว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน ลักษณะการรับรู้เช่นนี้ทำให้การรับรู้ทางการเมืองมีแนวโน้มคลาดเคลื่อน และเพิ่มความเสี่ยงต่อการเชื่อและส่งต่อข้อมูลที่ขาดความถูกต้อง ปัญหาการรับรู้ข้อมูลของประชาชนในบริบทดังกล่าว มิได้เกิดจากการขาดแหล่งข้อมูล หากแต่เกิดจากการขาดกระบวนการพิจารณาและกลั่นกรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการรับข้อมูลจากการบอกต่อ การเล่าลือ หรือการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลทางสังคม โดยปราศจากการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเนื้อหาอย่างรอบคอบ สภาพดังกล่าวส่งผลให้ผู้รับสื่อมีแนวโน้มเชื่อข้อมูลตามกระแสหรือความรู้สึกส่วนตัว และตัดสินใจ

เผยแพร่ข้อมูลต่อไปโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคมและระบบการเมือง (อ้างเกียรติ อุทัยสา และคณะ, 2566)

เมื่อโซเชียลมีเดียกลายเป็นพื้นที่หลักของการรับรู้ทางการเมือง พฤติกรรมการรับรู้ของพลเมืองจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองในสังคม และมีส่วนสำคัญต่อการก่อรูปพลังทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากการรับรู้ตั้งอยู่บนข้อมูลที่บิดเบือนหรือการตัดสินใจที่ขาดการไตร่ตรอง ย่อมนำไปสู่การขยายตัวของความขัดแย้ง การใช้วาทกรรมรุนแรง และการลดทอนความไว้วางใจระหว่างกลุ่มทางการเมือง ในทางตรงกันข้าม หากพลเมืองสามารถพัฒนาการรับรู้ที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบและมีวิจารณญาณ เช่น การให้ความรู้และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับบุคคลในครอบครัว ตลอดจนการซึมซับวัฒนธรรมทางการเมืองที่เปิดรับความแตกต่าง การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียย่อมสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ได้ (สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล และนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, 2567)

สรุปได้ว่า การเมืองบนโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมพฤติกรรมการรับรู้ทางการเมืองของพลเมืองในสังคมร่วมสมัย ทั้งในมิติของการเข้าถึงข้อมูล การตีความข่าวสาร และการแสดงออกทางการเมือง พื้นที่ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารและตรวจสอบอำนาจรัฐมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เพิ่มความเสี่ยงต่อการรับรู้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากการนำเสนอเนื้อหาที่ตัดทอนบริบทหรือกระตุ้นอารมณ์มากกว่าการให้เหตุผล ดังนั้น คุณภาพของการรับรู้ทางการเมืองจึงมีได้ขึ้นอยู่กับปริมาณของข้อมูล หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของพลเมืองในการพิจารณา กลั่นกรอง และใช้โซเชียลมีเดียอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมในระยะยาว

ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียในสังคมปัจจุบัน

แม้โซเชียลมีเดียจะเป็นสื่อกลางเชื่อมต่อการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ และเป็นองค์ประกอบทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันซึ่งส่งผลสะท้อนต่อทุกองคาพยพ รวมไปถึงในระบบการเมืองที่โซเชียลมีเดียกลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ออนไลน์ พื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่การเมืองเข้าด้วยกัน (บงกช ดารารัตน์, 2566) แต่ในขณะเดียวกัน พื้นที่ดังกล่าวก็ก่อให้เกิดปัญหาการสื่อสารทางการเมืองในหลายมิติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการรับรู้ การตัดสินใจ และบรรยากาศทางการเมืองโดยรวมของสังคม ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงประเด็นทางเทคโนโลยี หากแต่สะท้อนถึงโครงสร้างการสื่อสารและพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อในฐานะพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดีย

ของนักการเมืองและผู้มีบทบาทสาธารณะ ซึ่งทำให้พื้นที่ออนไลน์กลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่สะท้อนการแสดงออกของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

หนึ่งในปัญหาสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย คือ การแพร่กระจายของข่าวลวงและข้อมูลจริง ข้อมูลที่บิดเบือน ข้อมูลที่ผิด ข้อเท็จจริงทางเลือก และข่าวปลอม ซึ่งมักถูกนำเสนอในลักษณะที่กระตุ้นอารมณ์ สร้างความตื่นตระหนกหรือย้ำความเชื่อเดิมของผู้รับสาร เนื้อหาประเภทนี้มีแนวโน้มถูกแชร์ต่ออย่างรวดเร็วโดยขาดกระบวนการตรวจสอบความถูกต้อง ส่งผลให้การรับรู้ทางการเมืองของประชาชนคลาดเคลื่อน และเกิดความเข้าใจผิดในประเด็นสาธารณะที่มีความซับซ้อน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองในยุคโซเชียลมีเดียไม่ได้ให้ความสำคัญกับความถูกต้องของข้อมูลเป็นลำดับแรกเสมอไป หากแต่ให้ความสำคัญกับความเร็วและอิทธิพลทางอารมณ์ของเนื้อหาเป็นหลัก (ธำรงเกียรติ อุทัยสูง และคณะ, 2566) นอกจากนี้ปัญหาด้านข้อมูลแล้ว วาทกรรมทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียยังมีแนวโน้มก่อให้เกิดการแบ่งขั้วและความขัดแย้งในสังคม ผ่านการใช้ถ้อยคำรุนแรง การลดทอนคุณค่าของฝ่ายที่มีความคิดเห็นแตกต่าง และการสร้างภาพแทนทางการเมืองที่มองฝ่ายตรงข้ามในฐานะศัตรูมากกว่าผู้เห็นต่าง การสื่อสารในลักษณะดังกล่าว ได้เปลี่ยนพลวัตของพื้นที่สาธารณะทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างและเผยแพร่ วาทกรรมทางการเมืองที่หลากหลายและทำให้พื้นที่โซเชียลมีเดียกลายเป็นพื้นที่ของการเผชิญหน้ามากกว่าการแลกเปลี่ยนเหตุผลอย่างสร้างสรรค์ และส่งผลให้การสื่อสารทางการเมืองขาดความเอื้อต่อการสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย (พระครูพิสุทธิธรรมาภรณ์ (วิสุทธิ วิสุทธาจาโร), 2568) ปัญหาดังกล่าวยังสะท้อนถึงพฤติกรรมการสื่อสารของพลเมืองที่ขาดความตระหนักถึงผลกระทบของการแสดงความคิดเห็นและการแชร์ข้อมูลต่อผู้อื่น ในหลายกรณี การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียถูกใช้เป็นพื้นที่ระบายนอารมณ์หรือแสดงอัตลักษณ์ทางการเมือง มากกว่าการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจหรือแสวงหาทางออกเชิงสาธารณะ การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลหรือกลุ่มอื่นในสังคม แต่ยังบ่อนทำลายบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่าง

การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากรูปแบบแพลตฟอร์มที่เอื้อต่อการนำเสนอเนื้อหาแบบสั้น กระชับ และเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว โครงสร้างดังกล่าวส่งเสริมให้การสื่อสารเน้นความเร้าอารมณ์มากกว่าการอธิบายเชิงลึก ส่งผลให้ประเด็นทางการเมืองที่มีความซับซ้อนถูกลดทอนให้เหลือเพียงถ้อยคำหรือภาพแทนที่ง่ายต่อการแชร์ แต่ขาดบริบทที่จำเป็นต่อความเข้าใจอย่างรอบด้าน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้พลเมืองจำนวนมากรับรู้การเมืองผ่านกรอบที่จำกัด การสื่อสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้ประโยชน์และสร้าง

ความแตกแยกทางการเมือง จึงทำให้ประชาชนตัดสินใจประเด็นสาธารณะจากข้อมูลเพียงบางส่วนได้ (พระครูวิรุฬห์ปัญญาสาร (ปัญญา ปญญาวโร) และพระมหานันท เจริญศิริพัชร, 2568) แต่ถึงอย่างนั้นปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียไม่อาจอธิบายได้ว่าเป็นผลจากเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวัฒนธรรมการสื่อสารและความรับผิดชอบของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย การขาดทักษะในการรับรู้และประเมินข้อมูล การไม่คำนึงถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่น และการใช้เสรีภาพในการแสดงออกโดยปราศจากความรับผิดชอบ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงมิใช่เพียงการจัดการด้านเทคโนโลยีหรือการควบคุมเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ต้องเริ่มจากการตระหนักถึงบทบาทของพลเมืองในฐานะผู้สื่อสารทางการเมือง การพัฒนาวัฒนธรรมการสื่อสารที่เคารพความเห็นต่างและการส่งเสริมความรับผิดชอบในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียในสังคมปัจจุบันมิได้เกิดจากเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างการสื่อสารที่เน้นความรวดเร็วและอารมณ์ ประกอบกับพฤติกรรมการสื่อสารของพลเมืองที่ยังขาดความตระหนักถึงผลกระทบต่อผู้อื่น การแพร่กระจายของข่าวลวง วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง และการใช้ถ้อยคำรุนแรงสะท้อนถึงปัญหาเชิงวัฒนธรรมการสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการรับรู้และบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กันทั้งในมิติของโครงสร้างแพลตฟอร์มและความรับผิดชอบของพลเมืองซึ่งนำไปสู่คำถามสำคัญเกี่ยวกับกรอบคิดในการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียอย่างมีสติและสร้างสรรค์ในสังคมประชาธิปไตย

การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองกับการประยุกต์หลักธรรมในการสื่อสารทางการเมือง

การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในบริบทการเมืองบนโซเชียลมีเดียสามารถอธิบายได้ผ่านการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติสำหรับการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ มิได้มุ่งหมายให้เป็นข้อบังคับทางศีลธรรม หากแต่เป็นแนวทางในการกำกับกรับรู้ การตัดสินใจและการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะการกำกับอารมณ์ทางการเมืองของผู้ใช้สื่อออนไลน์ ผ่านการบูรณาการกรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์เข้ากับหลัก

พุทธศาสนา ซึ่งสามารถอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านกรณีการสื่อสารเกี่ยวกับความขัดแย้งไทย-กัมพูชาบนสื่อออนไลน์ ที่การใช้ถ้อยคำ การแชร์ข้อมูล และการแสดงออกเชิงอารมณ์มีผลต่อการขยายหรือคลี่คลายความตึงเครียดทางการเมืองและสังคม ทั้งนี้ การใช้สติและปัญญาในการกลั่นกรองข้อมูลก่อนเชื่อ ก่อนแชร์ และก่อนแสดงออกทางอารมณ์ จึงเป็นกลไกสำคัญในการรักษาคุณภาพของการสื่อสารสาธารณะในสังคมประชาธิปไตย (เบญจวรรณ ธิวิไลพร และคณะ, 2568)

หลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ สติ และสัมปชัญญะ (ที.สี. (ไทย) 9/214/73) สติ หมายถึง ความระลึกได้ต่อสิ่งที่กำลังรับรู้และกระทำอยู่ ในบริบทของโซเชียลมีเดีย สติทำหน้าที่เป็นกลไกในการชะลอการตอบสนองต่อข้อมูลทางการเมืองที่กระตุ้นอารมณ์ เช่น ความโกรธ ความกลัว หรือความรู้สึกฝักฝ่าย การมีสติช่วยให้พลเมืองตระหนักว่า เนื้อหาที่พบเห็นอาจถูกออกแบบมาเพื่อโน้มน้าวหรือปลุกเร้าอารมณ์ และเปิดโอกาสให้เกิดการไตร่ตรองก่อนตัดสินใจแชร์หรือแสดงความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดว่าการสื่อสารทางการเมืองควรตั้งอยู่บนฐานของการรู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสาร และควบคู่กับสติ ก็คือ สัมปชัญญะ ซึ่งหมายถึงความรู้ตัวทั่วพร้อมและการตระหนักถึงผลของการกระทำ สัมปชัญญะช่วยให้พลเมืองพิจารณาว่า การแชร์ข้อมูลหรือการใช้ถ้อยคำทางการเมืองนั้นส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมอย่างไร การมีสัมปชัญญะจึงทำให้การสื่อสารไม่หยุดอยู่เพียงการแสดงออกของตนเอง แต่เชื่อมโยงไปถึงความรับผิดชอบต่อนักที่สาธารณะและบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม การขาดสัมปชัญญะในการสื่อสารมักนำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูลโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย (พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล, 2568) นอกจากนี้ สัมมาวาจา การพูดจาชอบ (ที.ม. (ไทย) 10/299/348) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของมรรคมืองค์แปด ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการสื่อสารทางการเมือง โดยเน้นการงดเว้นจากการพูดเท็จ การใช้ถ้อยคำส่อเสียด การใช้คำหยาบ และการสื่อสารที่ไร้สาระ ในบริบทของโซเชียลมีเดีย สัมมาวาจามีได้หมายถึงการหลีกเลี่ยงความเห็นต่างทางการเมือง หากแต่หมายถึงการแสดงความคิดเห็นโดยไม่ลดทอนศักดิ์ศรีของผู้อื่น และไม่สร้างความรุนแรงเชิงวาทกรรม การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนสัมมาวาจาจึงเอื้อต่อการถกเถียงเชิงเหตุผลและการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่าง

เมื่อพิจารณาโดยรวม การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองสามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการบูรณาการสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา เข้าด้วยกัน สติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์ สัมปชัญญะช่วยให้ตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสาร และสัมมาวาจาช่วยกำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ หลักธรรมเหล่านี้ จึงทำหน้าที่เป็นกรอบคิดที่ช่วยยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียล

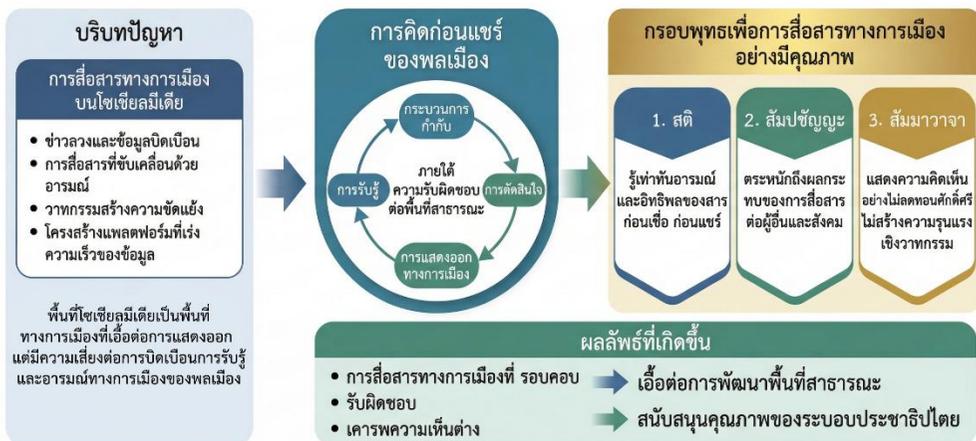
มีเดีย และสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สาธารณะทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการของสังคมประชาธิปไตย จะส่งผลให้การรักษาไว้และการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปสำหรับระบอบประชาธิปไตยจะเป็นเรื่องที่ยั่งยืนและสะดวกสบายมากขึ้น (ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, 2555) แต่ถึงอย่างนั้น การประยุกต์ใช้หลักสิทธิ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาในการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย ก็ไม่อาจพิจารณาในฐานะความรับผิดชอบเชิงปัจเจกของพลเมืองเพียงลำพัง หากแต่ต้องทำความเข้าใจควบคู่กับโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อการกระตุ้นอารมณ์ ความรวดเร็ว และการขยายเนื้อหาที่สร้างปฏิสัมพันธ์สูง โครงสร้างดังกล่าวมีส่วนในการเร่งเร้าอารมณ์ทางการเมืองและลดทอนพื้นที่ของการไตร่ตรองเชิงเหตุผล ส่งผลให้การกำกับอารมณ์ของผู้ใช้สื่อเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างมากกว่าปัญหาด้านศีลธรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว ในแง่นี้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีได้ทำหน้าที่เป็นสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการสื่อสารทางการเมือง หากแต่เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมที่ช่วยพยุงคุณภาพของพื้นที่สาธารณะในระบอบประชาธิปไตย โดยสนับสนุนให้การใช้เสรีภาพในการแสดงออกตั้งอยู่บนการรู้เท่าทันอารมณ์ การตระหนักถึงผลกระทบต่อผู้อื่น และการเคารพความเห็นต่าง (พัชรีญา พองจินตา และคณะ, 2567) ทั้งนี้ การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองจึงควรถูกมองว่าเป็นกระบวนการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องภายใต้ข้อจำกัดของบริบททางการเมืองและโครงสร้างการสื่อสารร่วมสมัย ซึ่งนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อหัวข้อต่อไป

สรุปได้ว่า การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในบริบทการเมืองบนโซเชียลมีเดียมิใช่เพียงพฤติกรรมส่วนบุคคลในการใช้สื่ออย่างระมัดระวัง หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกเข้ากับความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะในระบอบประชาธิปไตย การบูรณาการหลักสิทธิ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา จึงทำหน้าที่เป็นกรอบคิดที่ช่วยกำกับอารมณ์ทางการเมือง ลดการสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอคติหรือความรุนแรงเชิงวาทกรรม และส่งเสริมการใช้เสรีภาพในการแสดงออกอย่างมีเหตุผลและเคารพความเห็นต่าง ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวช่วยเสริมข้อจำกัดจากโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อความรวดเร็วและการกระตุ้นอารมณ์ จึงจำเป็นต้องมองการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองในฐานะกระบวนการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองร่วมสมัย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อลำดับถัดไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดและการวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองบนโซเชียลมีเดีย พฤติกรรมการรับรู้ของพลเมือง ปัญหาการสื่อสารทางการเมือง และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผู้เขียนสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ว่าด้วยการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในฐานะกระบวนการกำกับการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะร่วมสมัย องค์ความรู้ดังกล่าวมิได้มองการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองเป็นเพียงทักษะด้านการใช้สื่อ หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกของพลเมืองเข้ากับคุณภาพของระบอบประชาธิปไตย

องค์ความรู้ใหม่นี้ตั้งอยู่บนการบูรณาการหลักธรรมสำคัญสามประการ ได้แก่ สติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา โดยทำหน้าที่เป็นกรอบคิดในการกำกับอารมณ์ทางการเมืองและพฤติกรรมการสื่อสารของพลเมืองบนโซเชียลมีเดีย สติทำหน้าที่เป็นฐานของการรู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสารทางการเมือง ช่วยชะลอการตอบสนองต่อข้อมูลที่กระตุ้นความโกรธ ความกลัว หรือความฝักฝาย สัมปชัญญะทำหน้าที่เชื่อมโยงการสื่อสารเข้ากับ ความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ โดยทำให้พลเมืองตระหนักว่าการแชร์ข้อมูลและการใช้ถ้อยคำมีผลต่อผู้อื่นและบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม ขณะที่สัมมาวาจาทำหน้าที่กำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่สร้างความรุนแรงเชิงวาทกรรม

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์กรความรู้ใหม่ที่บทความนี้นำเสนอ คือ กรอบแนวคิดการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางที่มีอยู่เดิม เช่น การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ที่มีมุมมองเน้นการประเมินความถูกต้องของข้อมูลและการใช้เหตุผลเชิงปัญญาเป็นหลัก กรอบแนวคิดที่นำเสนอในบทความนี้ขยายขอบเขตการอธิบายไปสู่มิติด้านจริยธรรมและการกำกับอารมณ์ทางการเมือง โดยบูรณาการหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาเพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารทางการเมืองในฐานะการกระทำที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อนพื้นที่สาธารณะในระบบประชาธิปไตย ความใหม่ของกรอบแนวคิดนี้อยู่ที่การมองการสื่อสารทางการเมืองมิใช่เพียงกระบวนการทางความคิดหรือทักษะเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่ต้องอาศัยการรู้เท่าทันอารมณ์ การตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่น และการกำกับรูปแบบการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ กรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้ เช่น การออกแบบหลักสูตรพลเมืองดิจิทัลที่เน้นการฝึกสติและความรับผิดชอบในการสื่อสาร การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้านการสื่อสารทางการเมืองในสถานศึกษา หรือการใช้เป็นกรอบประกอบการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ องค์กรความรู้นี้จึงมีคุณค่าเพิ่มในการเชื่อมโยงการสื่อสารทางการเมืองกับคุณภาพของพื้นที่สาธารณะและการธำรงไว้ซึ่งประชาธิปไตยในบริบทสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

สรุป

การเมืองบนโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างการเมืองร่วมสมัย ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง พื้นที่ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เอื้อต่อการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือน การสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ และวาทกรรมที่ซ้ำเติมความขัดแย้งในสังคม การเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงมิได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งเสรีภาพในการแสดงออก หากแต่เป็นพื้นที่ที่อำนาจ ความหมาย และอารมณ์ทางการเมืองถูกผลิตและขยายตัวอย่างเข้มข้น ส่งผลต่อคุณภาพของพื้นที่สาธารณะและกระบวนการประชาธิปไตยโดยรวม

ภายใต้บริบทดังกล่าว การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองจึงเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงเสรีภาพในการสื่อสารเข้ากับความรับผิดชอบต่อนพื้นที่สาธารณะ บทความนี้เสนอให้บูรณาการหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติ เพื่อกำกับอารมณ์ การพิจารณา

ข้อมูล และรูปแบบการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีเหตุผลและเคารพความเห็นต่างอย่างไว้เกียรติ การประยุกต์ใช้กรอบคิดดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับข้อจำกัดของโครงสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อความรวดเร็วและการกระตุ้นอารมณ์ ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงต้องอาศัยทั้งการเสริมสร้างจิตสำนึกของพลเมืองและการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญในการธำรงและพัฒนาระบบประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลให้ดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐนันท์ ศิริเจริญ. (2555). การใช้สื่อบูรณาการเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 5(1), 148–167.
- ธำรงเกียรติ อุทัยสา และคณะ. (2566). การบริหารข้อมูลข่าวสารในยุคโซเชียลมีเดียโดยบูรณาการหลักกาลามสูตรของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 6(2), 29–43.
- บงกช ดารารัตน์. (2566). *ว่าด้วยพื้นที่ทางการเมือง: นักการเมืองและโซเชียลมีเดีย*. สืบค้น 7 มกราคม 2569, จาก <https://themomentum.co/ruleoflaw-polician-with-newmedia/>
- เบญจวรรณ ถวิลไพโร และคณะ. (2568). สื่อออนไลน์กับการกำกับอาชญากรรมทางการเมือง: กรณีศึกษาความขัดแย้งไทย-กัมพูชา. *วารสาร มจร ยศสุนทรปริทรรศน์*, 2(3), 33–49.
- ปาริชาติ ชุมพงศ์ และธีรยุทธ ชะนิล. (2568). บทบาทของการสื่อสารทางการเมืองในการสร้างความเข้าใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบประชาธิปไตย. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(1), 209–221.
- พระครูพิสุทธิธรรมาภรณ์ (วิสุทธิ วิสุทธาจาโร). (2568). สื่อสังคมออนไลน์กับการสร้างวาทกรรมทางการเมือง: ผลกระทบต่อการรับรู้ความจริงของพลเมือง. *วารสารวิชาการจินตาสีล*, 3(2), 72–80.
- พระครูวิรุฬห์ปัญญาสาร (ปัญญา ปญญาโวโร) และพระมหาอนันต์ เจริญศิริพัชร. (2568). นักการเมืองกับการสื่อสารในยุคดิจิทัล ผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจของประชาชน. *วารสารสิทธิทรรศน์*, 3(2), 84–95.
- พระครูสังฆรักษ์ชัยศรีวีร์ ปมุตโต. (2568). บทบาทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อการขับเคลื่อนประชาธิปไตยยุคดิจิทัล. *วารสารกวีานพะเยา*, 2(4), 17–28.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพล. (2568). การเมืองกับสติปัญญาแห่งการสื่อสาร. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(4), 319–332.

- พัชรียา ฟองจันทา และคณะ. (2567). พุทธวิธีสื่อสารเพื่อสร้างความนิยมทางการเมืองให้แก่ประชาชนของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 6(3), 187-201.
- สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล และนฤมล อนุสนธิ์พัฒนา. (2567). พลังโซเซียมมีเดียกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปัจจุบัน. *วารสารปัญญา*, 31(1), 117-129.